ह्मणा-गुप्तया सह। विप्रुतौ शूद्रप्रदण्डौ दण्डव्यौ वा कटाग्निना। ब्राह्मणी यद्यगुप्तान्तु सेवेतां वैश्य पार्थिवौ। वैश्यस्यशतं कुर्यात् क्षत्रियन्तु सहस्रिणम्" इति। पञ्चशतस्यपणशतपञ्चकदण्डभाजमित्यर्थः। एव सहस्रिणमित्यत्रापि। क्षत्रियस्य गुप्तवैश्यागमने वैश्यस्य च गुप्तक्षत्रियागमने क्रमेण पणसहस्रपणशतपञ्चकं तयोर्दण्ड इत्याह स एव "वैश्यस्तु क्षत्रियाङ्गुप्तां वैश्यां वा क्षत्रियो व्रजेत्। यो ब्राह्मण्यामगुप्तायान्तावुभौ दण्डमर्हतः" इति। शूद्रस्यानुप्रोक्तलक्षणागमने लिङ्गच्छेदनसर्वस्वापहरणे गुप्तागमने तु वधसर्वस्वापहारौ। तथा च स एव "शूद्रो गुप्तमगुप्तं वा हैजातं वर्णमाचरन्। अगुप्तैकाङ्गसर्वस्वो गुप्तो सर्वेण हीयते" इति। अयञ्च वधाद्युपदेशः प्रजापालनाधिकाराद्राज्ञ एव न द्विजातिमात्रस्य। "ब्राह्मणः परीक्षार्थमपि शस्त्रं नादद्दीतेति" शस्त्रग्रहणस्य निषिद्धत्वात्। यदा तु राज्ञो निवेदने कालविलम्बेन कार्यातिपातस्तदा द्विजातिमात्रस्यापि शस्त्रग्रहणेऽधिकारोऽस्त्येव "शस्त्रं द्विजातिभिर्ग्राह्यं धर्मो यत्रोपरुध्यते। नाततायिवधे दोषो हन्तुर्भवति कश्चन। प्रच्छन्नं वा प्रकाशं वा मन्युस्तं मन्युमृच्छति" इति शस्त्रग्रहणाभ्यनुज्ञानात्। परस्त्रिया सह सम्भाषणकर्तुर्दण्डमाह मनुः "परस्य पत्न्या पुरुषः संलापं योजयेत् सह। पूर्वमाचारितो दोषैः प्राप्नुयात् पूर्वसाहसम्" इति। आचारितः अभिशस्तः। दोषैः नानास्त्र्युपयोगवाञ्छाभिः। पापबुद्ध्या यः सम्भाषणं करोति तद्विषयमेतत्। अतएव "यस्त्वनाचारितः पूर्वमभिभाषेत कारणात्। न दोषं प्राप्नुयात् किञ्चित् हि तस्य व्यतिक्रमः" इति। मनुवचनस्य तु पूर्वसाहसमध्यममाहसयोरुत्तमसजातीयासम्भाषणादिविषयत्वेन व्यवस्था परिकल्पनीया। परपुरुषेण सह पित्रादिभिः निषिद्धं सम्भाषणं या करोति, सा पञ्चशतं दण्ड्या परस्त्रिया सह पित्रादिभिर्निषिद्धसम्भाषणं यः पुरुषः करोति पञ्चशतद्वयं दण्डनीयः। द्वयोरपि निषिद्धपरस्परसम्भाषणादि कुर्वतोः सम्भोगे यो दण्डः स एव दण्ड इत्याह याज्ञवल्क्यः "स्त्री निषेधे शतं दद्याद् द्विशतन्तु दमं पुमान्। प्रतिषेधे तयोर्दण्डो यथा सङ्ग्रहणे तथा" इति। निषिध्यत इति निषेधः कर्मणि घञ्। चारणादिस्त्रीव्यतिरिक्तविषयमेतत् "नैव चारणदारेषु विधिर्नात्मोपजीविषु। सञ्जयन्ति हि ते नारीर्निगूढाश्चारयन्ति च" इति मनुस्मरणात् नटाः आत्मोपजीविनः वेश्योपजीविनः। एतेषां दारेषु एव विधिर्न अभिभाषणादिनिमित्तकदण्डविधिर्न। परनरे नारीः स्वभार्याः सञ्जयन्ति पुरुषान्तरे संयोजन्ति प्रच्छन्नीकृत्य चारयन्ति वेत्यर्थः। साधारणस्त्रीगमने दण्डमाह याज्ञवल्क्यः "अवरुद्धासु दासीषु भुजिष्यासु तथैव च। गम्यास्वपि पुमान्दाप्यः पञ्चाशत्पणिकन्दमम्" इति। स्वामिना वा शुश्रूषार्थं गृहे एव स्थातव्यमित्येवं पुरुषान्तरोपभोगतो निरुद्धास्ताः अवरुद्धाः। पुरुषान्तरेणावरुध्य भुज्यमाना भुजिष्याः या दासी भुजिष्या अवरुद्धा वा तासु सर्वपुरुषगम्यास्वपि गमने पञ्चाशत्पणं दण्ड्यः तासामस्वपरिगृहीतत्वेन परस्त्रीतुल्यत्वात्। चण्डाद्येष्वास्त्रीरणीनामपि अग्रहणम्। तास्वपि सर्वपुरुषसाधारणीषु परपरिगृहीतासु गमनेऽयमेव दण्ड इति मन्तव्यम्। एतदभिप्रेत्याह नारदोऽपि "स्त्रैरिण्यब्राह्मणी वेश्या दासी निष्कासिनी च या। गम्याः स्युरानुलोम्येन स्त्रियो न प्रतिलोमतः। आस्वेव तु भुजिष्यासु दोषः स्यात्सदारवत्। गम्यास्वपि हि नोपेयाद्युक्ताः परपरिग्रहाः" इति। अब्राह्मणीति स्त्रैरिण्यादिशेषणम्। स्त्रैरिणी स्वतन्त्रा पुंश्चली। निष्कासिनी कुटुम्बाच्चिर्गतेति मदनरत्ने। स्वाम्यनवरुद्धा दासीति विज्ञानेश्वरमाधवाचार्यप्रभृतयः। भुजिष्या स्वा स्वेति सम्बन्धः। व्यासोऽपि "परोपरुद्धागमने पञ्चाशत्पणिको दमः। प्रसह्य वेश्यागमने दण्डो दशपणः स्मृतः" इति। प्रसह्य वेतनदानं विना अनवरुद्धासु वेश्यादिषु गम्यत्वाभिधानन्तु पापाभावप्रतिपादनार्थं किन्तु राजदण्डाभावप्रतिपादनार्थम्। "पशुवेश्यादिगमने प्राजापत्यं विधीयते" इत्यादिवचनैः प्रायश्चित्तकरणात्। बलात्कारेण अनवरुद्धदासीगमने दण्डमाह याज्ञवल्क्यः "प्रसह्य दासीगमने दण्डो दशपणः स्मृतः। बहूनां यदि कामासौ चतुर्विंशतिकः पृथक्" इति। पुरुषसम्भोगजीविकासु दासीषु स्त्रैरिण्यादिषु शुल्कदानमन्तरेण बलात्कारेणाभिगच्छतो दशपणो दण्डः। यद्यनिष्कासीमेकाम्बलात्कारेण बहवो गच्छन्ति तर्हि प्रत्येकं चतुर्विंशतिपणात्मको दण्ड इत्यर्थः। यदि पुनः सा स्वेच्छया भाटकं गृहीत्वा पश्चान्नेच्छति तदा बलाद्भजतामपि बहूनामदोषः यदि